

OMAGIU MARELUI OM POLITIC ȘI DIPLOMAT ROMÂN NICOLAE TITULESCU

Zilele de primăvară și toamnă ale anului 1982 prilejuiesc poporului român aniversarea centenarului nașterii a încă doi oameni de seamă din șirul bogat al oamenilor vrednici de cinstire ai țării noastre: *Nicolae Titulescu și Aurel Vlaicu*. Vrednic și unul și altul, pentru că amândoi și-au pus în slujba neamului întreaga lor putere de muncă, de muncă creatoare, întreaga lor știință, marea lor inimă. Pentru toate acestea, istoria le-a păstrat în calendarul său un loc de mare cinste, iar Acta Musei Napocensis se alătură omagiului adus lor — în variate forme și pe cuprinsul întregii țări — evocându-se, prin cele ce urmează, personalitatea unuia dintre ei, a marelui om politic și diplomat român *Nicolae Titulescu*, locul său în cadrul vieții politice din România anilor 1920—1936.

Gînditor de mare profunzime, Nicolae Titulescu a fost în același timp omul acțiunilor concrete, bine chibzuite și bine realizate, atunci cînd împlinirea lor depindea de el. A fost fără îndoială omul vremii sale, dar și adept al înnoirilor societății din timpul său, un bun patriot care a apărat, întotdeauna, interesele legitime ale României.

Nicolae Titulescu s-a inspirat în acțiunile lui din realitățile și problemele vieții politice, economice, interne și externe, ale primelor patru decenii din veacul nostru. A cunoscut istoria trecută a poporului român, istoria popoarelor în general și a înțeles învățămintele ce se cuvin reținu-te pentru timpul prezent și deopotrivă pentru viitor. Activitatea sa bogată a făcut obiectul unor foarte cuprinzătoare și pertinente lucrări monografice, studii și articole¹, și poate fi urmărită, cu o deplină satisfacție oferind la fiecare nouă lectură un inedit înălțător, în discursurile² și rapoartele sale³. Ecoul tuturor, deloc micșorat de vreme, poate fi prins apoi în presa contemporană lui Titulescu, în cea din țară ca și în cea

¹ D. V. Barnoschi, *Naștinea europeană U.S.E. (Uniunea Statelor Europene), și opera domnului Titulescu pentru realizarea acestui ideal*, București, 1935; *Comemorarea a 25 de ani de la moartea lui Nicolae Titulescu*, în *AIIP*, XII, 1966, nr. 4, p. 187—198; I. Grecescu, *Nicolae Titulescu, Concepție juridică și diplomatică*, Serisul românesc, Craiova, 1982; idem, *Nicolae Titulescu. Gîndire și acțiune*, Ed. politică, București, 1980; idem, *In Memoriam: Nicolae Titulescu*. Ed. politică, București, 1982; G. Macoveșcu, *Nicolae Titulescu — a Progressive Romanian Diplomat*, în *RevRHist*, V, 1966, nr. 3, p. 391—400; C. Murgescu, *Nicolae Titulescu and the questions of Economic Relations between States*, loc. cit., p. 401—410; V. Netea, *Nicolae Titulescu*, Ed. Meridiane, București, 1969; I. M. Oprea, *Diplomatičnaja dejatel'nost' Nicolae Titulescu*, Izd. Akademii, București, 1980; idem, *N. Titulescu's Diplomatic Activity*, Publishing House of the Academy, 1968; idem, *Nicolae Titulescu*. Ed. științifică, 1966; Savel Rădulescu, *Nicolae Titulescu 1882—1941*, în *Diplomați iluștri*, vol. I, Ed. politică, București, 1960.

² N. Titulescu, *Discursuri*, Ed. științifică, București, 1967.

³ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, Ed. politică, București, 1967.

străină, în comentariile publicate în presa internă și în interviurile acordate celei străine. Fără îndoială, noile cercetări prilejuite de actuala aniversare, efectuate în arhivele interne și externe, corespondența lui Nicolae Titulescu, jurnalul acestuia și multe alte izvoare vor întregi cele știute pînă acum despre marele om politic și diplomat român.

Toate confirmă și vor confirma, întii de toate, dragostea de patrie, de poporul român, constantă a gândirii și izvor al tuturor acțiunilor întreprinse de Titulescu. Apoi dovedesc și vor dovedi viziunea sa largă, fie că este vorba de o problemă a țării sale sau a Națiunilor Unite. Titulescu n-a fost un istoric, a fost însă un foarte bun cunoscător al istoriei și prin tot ceea ce a scris, prin întreaga sa activitate, ca om de știință, ca om politic și diplomat român, a contribuit și a influențat, în câteva direcții, evoluția acestora. A participat direct la rezolvarea unor probleme de politică internă și externă a României în calitate de ministru al finanțelor (1917—1918, 1920—1921) sau de externe (1927—1928, 1932—1936), de reprezentant al țării noastre la Londra sau la Liga Națiunilor, la diferite conferințe internaționale.

Este vorba de o participare activă în care spiritul creator al lui Titulescu a dat naștere unei gândiri titulesciene, profunde și originale, cu urmări pozitive apreciable și apreciate în vremea sa, în vremea noastră. O gândire titulesciană în probleme juridice și financiare, cu elemente noi în cadrul structurii românești burgheze și de continuitate în politica externă. O continuitate pe plan superior, în care tradiționalul a primit noul, gândit și conceput de Titulescu, pornind de la realitățile lumii contemporane lui și de la interesele vitale și legitime ale țării sale, ale tuturor popoarelor, vecine și îndepărtate, doritoare de pace.

Titulescu a fost un mare om politic și diplomat român care și-a servit cu deplin devotament țara. Titulescu a fost în același timp un strălucit diplomat al lumii europene, el depășind prin activitatea sa granițele României, ale țărilor balcanice și chiar ale continentului nostru. Titulescu a fost un apărător consecvent al Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice, al tuturor popoarelor încadrate în Societatea Națiunilor, al păcii generale în lume. Iată de ce Titulescu a fost și este și al nostru și al lumii. Iată de ce gândurile și faptele lui sînt azi și vor fi mereu un patrimoniu comun, național și universal, respectat și omagiat de noi și de toți cei ce au așezat și așează, drept statornice principii în întreaga lor politică externă, respectul față de drepturile fiecărui popor și necesitatea de a se apăra și consolida pacea ca cel mai de preț bun al omenirii, în numele oamenilor și pentru oameni.

Titulescu s-a oprit în activitatea sa desfășurată dincolo de hotarele țării ca purtător de cuvînt al intereselor naționale, ca exponent al politicii externe românești la Londra și Geneva, la Paris și Bruxelles, la Belgrad și Atena și în multe alte orașe ale lumii europene, sau ca promotor al acesteia în anii în care a deținut portofoliul Ministerului de Externe, asupra cîtorva probleme de o importanță covârșitoare. Le amintim în succesiunea lor firească: problema respectării Tratatelor de pace încheiate la Conferința de la Paris, în spiritul și prevederile lor; problema reparațiilor și a răscumpărărilor; menținerea status-quoului realizat prin tratate; relațiile României cu vecinii, cu țările balcanice, cu țările apusene, sistemul colectiv de alianțe și rolul pactelor regionale și al Socie-

tății Națiunilor; și, nu în ultimul rînd ca importanță și semnificație, problema păcii generale pe care Titulescu a vrut-o durabilă și demnă.

Sînt, toate, probleme ce au confruntat lumea contemporană lui Titulescu, la care omul politic și diplomatul român a găsit căi și mijloace, ori s-a alăturat căilor și mijloacelor realiste promovate de alții, menite și unele și altele a duce la soluționarea problemelor în litigiu prin respectarea celor mai înalte comandamente ale vieții politice, naționale și internaționale. Titulescu a imbinat în chipul cel mai înalt interesele poporului său cu interesele popoarelor vecine, dragostei de țară, fără margini, alăturîndu-i-se onestitatea desăvîrșită. Sînt atribute ce dădeau garanții și românilor și partenerilor lor deopotrivă. Titulescu a văzut apoi cu ochi limpezi evoluția politicii externe a tuturor țărilor europene și nu numai europene, a tras semnalul de alarmă avertizînd cînd a fost cazul și a preconizat la vremea potrivită acțiuni și măsuri potrivite. A păstrat politicii externe românești linia generală tradițională, lărgind-o însă, așa cum vremea o cerea, în interesul comun al României și al tuturor vecinilor, apropiați sau mai îndepărtați.

Au fost în perioada interbelică, între anii 1920—1927 și 1928—1932 — timp în care Nicolae Titulescu și-a desfășurat activitatea ca diplomat al României peste hotarele țării — destul de mulți miniștri de externe: *Duiliu Zamfirescu* (13 martie — 12 iunie 1920) și *Take Ionescu* (13 iunie 1920 — 16 decembrie 1921), amîndoi în timpul guvernului Averescu; *Gh. Derussi* (17 decembrie 1921 — 18 ianuarie 1922) în vremea guvernului condus de Take Ionescu; *I. G. Duca* (19 ianuarie 1922 — 29 martie 1926) cînd premier era Ion I. C. Brătianu; *I. M. Mitilineu* (30 martie 1926 — 3 iunie 1927) în cel de al doilea guvern condus de generalul Averescu; *Barbu Știrbei*, ad-interim (4—20 iunie 1927) în propriul guvern; *I. I. C. Brătianu* (cîteva zile din iunie—iulie (22 iunie — 5 iulie) 1927, în guvernul condus de el, urmînd apoi *N. Titulescu* (6 iulie 1927) cu păstrarea conducerii Ministerului Afacerilor Externe și în vremea guvernului Vintilă Brătianu (pînă la 9 noiembrie 1928). În timpul primei guvernări țărăniște de sub conducerea lui Iuliu Maniu (10 noiembrie 1928 — 6 iunie 1930) Ministru de externe al României a fost *G. G. Mironescu*. El rămîne și șeful departamentului de la externe în cele două guverne național-țărăniște al cărui premier era (7—12 iunie 1930 și 10 octombrie 1930—17 aprilie 1931), precum și în al doilea guvern Maniu (13 iunie—9 octombrie 1930). Guvernul Iorga—Argetoianu a avut ca ministru de externe, cîteva zile (18—26 aprilie 1931) ad-interim, pe *C. Argetoianu*, și titular pe *Dim. I. Ghica* (27 aprilie 1931 — 5 iunie 1932). *Al. Vaida Voievod*, ca prim-ministru în perioada 6 iunie — 19 octombrie 1932, a deținut o vreme și interimatul (6 iunie — 10 august) și apoi a fost titular (11 august — 19 octombrie) și la externe. În ultimul guvern condus de Maniu (20 octombrie 1932 — 13 ianuarie 1933) a revenit la externe *Nicolae Titulescu*, pentru a rămîne titularul acestui departament și în timpul premierilor *Vaida Voievod* (14 ianuarie — 13 noiembrie 1933), *I. G. Duca* (14 noiembrie — 29 decembrie 1933), *C. Angelescu* (30 decembrie 1933 — 2 ianuarie 1934) și *Gh. Tătărăscu* (din 10 ianuarie — 1 octombrie 1934, 10 octombrie 1934 — 29 august 1936). În ultimul guvern, în perioadele neacoperite de Titulescu, la externe au fost: *Gh. Tătărăscu* ad-interim (3—9 ianuarie și 2—9 octombrie 1934) și *Vic-*

tor Antonescu, cel care îl va înlocui de fapt pe Titulescu (30 august 1936 — 27 decembrie 1937).

Situația din guvernul condus de O. Goga (28 decembrie 1937 — 9 februarie 1938), când ministru de externe a fost *Istrate Micescu*, nu ne interesează în contextul dat, după cum nu ne vom opri cu amănunte nici în concluziile ce urmează asupra miniștrilor de externe din perioada dictaturii regale: *Gh. Tătăărăscu*, ad-interim (10 februarie — 29 martie 1938), *N. Petrescu-Comnen* (30 martie — 20 decembrie 1938), *Gr. Gafencu* (21 decembrie 1938 — 3 iulie 1940) și *Mihai Manoilescu* (4 iulie — 3 septembrie 1940).

Ceva mai mult ne interesează în cazul dat ministrii de externe ai României din primii ani de istorie contemporană, din vremea guvernării liberale I. I. C. Brătianu, Artur Văitoianu și a Blocului parlamentar, condus de Vaida Voievod. Nu este vremea în care Titulescu îndeplinește funcții în diplomație. Fusese legat în acea vreme mult de probleme interne, financiare cu precădere. E timpul însă în care s-au fixat orientările politicii externe românești în confruntările țării noastre la Conferința de pace, când s-au încheiat o parte din tratate chiar ce au influențat, și unele și altele, politica externă a României din anii următori. Pentru aceste motive, dar și pentru a avea o imagine mai completă a întregii perioade de la 1 decembrie 1918 — 3 septembrie 1940, amintim dar și miniștrii de externe ai țării noastre din anii 1918—1920. Este, în ordine cronologică, la început premierul însuși, *I. I. C. Brătianu* (29 noiembrie — 27 decembrie), apoi ad-interim *M. Pherekyde* (28 decembrie 1918 — 5 iulie 1919) și din nou *I. I. C. Brătianu* (6 iulie — 26 septembrie 1919), *Gen. Ioan Popescu*, în timpul guvernului Văitoianu (27 septembrie — 5 octombrie 1919), *I. Angelescu* (6 octombrie — 30 noiembrie 1919); *Alex. Vaida Voievod* (1 decembrie 1919 — 9 ianuarie 1920) și ad-interim *Ștefan Ciceo Pop* (10 ianuarie — 12 martie 1920), în timpul guvernării Blocului parlamentar⁴.

O primă concluzie ce se desprinde este numărul mare al demnitarilor care au deținut funcția de miniștri de externe. Pentru perioada decembrie 1918 — septembrie 1940, au fost circa 37 de numiri, ceea ce înseamnă, firește, foarte mult. E drept că numărul celor care au deținut portofoliul de externe fusese totuși ceva mai mic, de 22, dintre care titulari 17⁵ și locțiitori 5⁶. O parte din ei au revenit la conducerea departamentului de mai multe ori, Titulescu deținând și din acest punct de vedere întâiul loc⁷. Așa se și explică diferența dintre numărul numirilor (37) și cel al miniștrilor de externe ai României (22) din perioada istoriei contemporane interbelice parlamentare. Oricum nu sînt puțini, chiar

⁴ Cf. M. Tudorică, I. Burlacu, *Guvernele României între anii 1866—1945. Liste de miniștri*, în *RevArh*, XLVII, 1970, nr. 2, p. 439—462.

⁵ I. Angelescu, V. Antonescu, I. C. Brătianu (de două ori, o dată ad-interim), Gh. Derussi, I. G. Duca, Gr. Gafencu, Dim. I. Ghica, Take Ionescu, M. Manoilescu, I. Micescu, G. G. Mironescu, M. Mitileneu, N. Petrescu-Comnen, I. Popescu, N. Titulescu, Al. Vaida Voievod (de două ori titular, o dată pentru câteva zile ad-interim), Duiliu Zamfirescu.

⁶ C. Argetoianu, M. Pherekyde, Ștefan Ciceo Pop, Barbu Știrbei, Gh. Tătăărăscu.

⁷ N. Titulescu de 7 ori; G. G. Mironescu de 4 ori, I. I. C. Brătianu, Gh. Tătăărăscu și Al. Vaida-Voievod de 3 ori fiecare.

dacă numărul lor e redus la 22. Cifrele în ansamblu mai impun însă o precizare, pentru a nu fi conduși altfel spre o concluzie greșită. Desele schimbări intervenite în conducerea Ministerului Afacerilor Externe, și mai dese schimbări în numirile șefilor acestui departament, nu pot fi puse pe seama unor modificări de esență în orientarea politicii externe românești, pentru că așa ceva nu a fost. Ele își au originea în schimbările de guvern, în remanierile acestora, și unele și altele foarte frecvente, dar care au avut cauze ce trebuiesc căutate în viața internă a partidelor politice, în raporturile dintre acestea, în raporturile lor cu casa regală și, spre sfârșitul perioadei, în a doua jumătate a deceniului patru, și în influențele externe.

Pe linia aceleiași concluzii ce se desprinde din această ierarhizare a miniștrilor de externe ai României având drept criteriu timpul șederii lor în fruntea diplomației noastre se cuvine subliniat faptul, foarte important, și anume că *Nicolae Titulescu a ocupat întiiul loc*. Într-un răstimp de peste cinci ani, ceea ce înseamnă aproape o treime din perioada martie 1920 — august 1936, Titulescu a fost purtătorul de cuvânt al politicii externe românești și creatorul ei în calitate de șef al departamentului. Este omul care a deținut, de fapt, portofoliul externelor cei mai mulți ani în întreaga perioadă interbelică, lucru ce are o semnificație deosebită. Este o ascendență absolută ce primește valențe noi, sporite, dacă avem în vedere că activitatea diplomatică a lui N. Titulescu n-a început în 1927 și nu s-a sfârșit în august 1936. Dimpotrivă, ea acoperă aproape două decenii, sau chiar mai mult, dacă avem în vedere activitatea desfășurată la Paris, în exilul său din 1917—1918 și după 1936. Sînt anii în care Titulescu neîncetat a apărat cauza țării sale prin intermediul presei și al contactului neîntrerupt cu oamenii politici de primă mărime. De aceea nici un alt om politic și diplomat român, din vremea sa, nici chiar Take Ionescu, nu poate fi așezat înaintea lui Titulescu, din punct de vedere al longevității activității diplomatice și, desigur, nici din cel al gândirii și acțiunilor politice concrete.

Lui Titulescu i-au urmat, sub acest aspect al vechimii, mai întii *I. G. Duca* cu o ședere la ministerul de externe de peste 4 ani, apoi *G. G. Mironescu*, cu aproape 2 ani și jumătate, *Take Ionescu* și *Gr. Gafencu* cu 1 an și șase luni și unul și altul, *V. Antonescu*, *I. M. Mitilîneu* și *Dim. I. Ghica*, cu puțin peste un an fiecare, iar ceilalți, de fapt majoritatea, au avut sub un an, iar unii au ajuns abia la câteva zile⁸.

În general miniștrii de externe amintiți, ca și ceilalți, neamintiți, au aparținut, cu excepția lui Titulescu, partidului de guvernămînt. *I. G. Duca* reprezenta partidul liberal, fiind, după frații *I. I. C. Brătianu* și *Vintilă Brătianu*, cel mai influent om politic. *G. G. Mironescu* era fostul

⁸ *N. Titulescu*, 5 ani și două luni; *I. G. Duca*, 4 ani, 2 luni și 12 zile; *G. G. Mironescu*, 2 ani, 5 luni și 8 zile; *Gr. Gafencu*, 1 an, 6 luni și 14 zile; *Take Ionescu*, 1 an, 6 luni și 4 zile; *V. Antonescu*, 1 an, 3 luni și 27 zile; *M. Mitilîneu*, 1 an, 2 luni și 5 zile; *Dim. I. Ghica*, 1 an, 1 lună și 9 zile; *N. Petrescu-Comnen*, 8 luni și 20 zile; *M. Pherekyde*, 6 luni și 9 zile; *Al. Vaida Voievod*, 5 luni și 22 zile; *I. I. C. Brătianu*, 4 luni și 3 zile; *Duiliu Zamfirescu*, 2 luni și 18 zile; *Șt. Ciceo Pop*, 2 luni și 4 zile; *M. Manoilescu*, 2 luni; *I. Angelescu*, 1 lună și 26 zile; *I. Micescu*, 1 lună și 13 zile; *Gh. Derussi*, 33 zile; *Barbu Știrbei*, 17 zile; *Gh. Tătărăscu*, 15 zile; *Gen. Ion Popescu*, 10 zile; *C. Argetoianu*, 9 zile. Datele au fost calculate după *M. Tudorică și I. Burlacu, op. cit.*, p. 439—462.

conservator din partidul lui Take Ionescu intrat la țărăniști și apoi, o dată cu aceștia, la național-țărăniști, vice-premier și premier în două rinduri în anii crizei 1930, 1931. Fusesse președinte al Consiliului de miniștri și Duca, puțin însă, doar câteva zile, 45, din noiembrie pînă în decembrie 1933, cînd cade victimă legionarilor. A fost și deputat de Vilcea în anii 1922—1926, după cum și G. G. Mironescu făcuse parte din Adunarea deputaților ca ales al național-țărăniștilor din județul Romanați. Take Ionescu era șeful partidului conservator democrat și firește multă vreme și deputat. Mitileneu și Ghica au fost, cel dintîi averescian, cel de al doilea iorgist, intrați în parlament pe lista Uniunii Naționale.

Dintre toți miniștrii de externe ai României din perioada interbelică, singur Titulescu nu a aparținut nici unui partid politic în timpul executării acestei funcțiuni. Îl găsim, e drept, în câteva guverne liberale — I. I. C. Brătianu, V. Brătianu, I. G. Duca, Dr. C. Angelescu, Gh. Tătărăscu — și în două național-țărăniște, Iuliu Maniu și Al. Vaida Voievod, din anii 1932—1933, dar fără să fie înscris — deși s-au făcut încercări — în P.N.L. sau P.N.Ț. Fusesse cîndva, pînă în 1922, în partidul lui Take Ionescu, al cărui bun prieten și era. Relații, întemeiate pe o stimă reciprocă, a avut și cu I. G. Duca sau Ion și Vintilă Brătianu. Ca ministru de externe al României, și mai înainte ca reprezentant al diplomației românești peste hotarele țării, Titulescu nu s-a vrut însă exponențial vreunui partid politic, ci al țării întregi, al României unite. Așa se și explică prezența sa în mai multe guverne de orientări deosebite în probleme de politică internă. A fost de fapt o condiție ce o pusesse regelui Carol încă la cea dintîi numire a sa ca ministru de externe, din 1932, cerînd să i se îngăduie o continuitate neîntreruptă de dese schimbări de guvern pe care le prevedea și care au și avut loc în primii ani ai deceniului patru.

S-a spus încă în epocă că în politica externă a României toate partidele politice aflate la cîrma țării pînă la 27 decembrie 1937, vremea avută de noi în vedere pentru evocarea personalității lui Titulescu, s-au dovedit unite și au acționat unitar în sensul că se asigura o deplină continuitate în orientările și acțiunile pornite, prin Ministerul de Externe, de către un guvern, la schimbarea acestuia cu altul. Așa a și fost.

Cu toate că politica externă a României nu era doar o politică de partid, ci națională, fapt ce-i asigura continuitatea, formarea unui guvern și numirea ministrului de externe erau primite și comentate diferit de către diplomația europeană și nu numai de ea. Diferit în primul rînd în cadrul fostelor state învingătoare și învinse la sfîrșitul celui dintîi război mondial. Diferit apoi — uneori — chiar în cadrul aceluiași grup de țări. Motivele: apropierea partidului de guvernămînt și a ministrului de externe mai mult de o țară sau de un grup de țări, puterea lor de exprimare și de apărare a voinței naționale în problemele de politică externă, concepțiile și orientările acestora în viața politică internațională în general, eoul și influența lor, atitudinea față de Societatea Națiunilor și menirea sa etc.

Toate acestea erau cunoscute din programele electorale sau din unele acțiuni concrete anterioare, din cartea de vizită a puterii executive, adică a partidului venit la conducerea țării, precum și a purtătorului de cuvînt al politicii externe românești din perioada dată. Cele două

opțiuni diferite — dar nu exclusiviste, în fond, nici una nici alta — privind căile de dezvoltare economică ale României postbelice (potrivit doctrinei „prin noi înșine“ sau „a porților deschise“), politica economico-financiară în ansamblu și relațiile economice externe, în mod special, au influențat și ele atitudinea diplomației străine față de un partid sau altul. Factorii amintiți — și, desigur, și alții neamintiți — au determinat reacții deosebite la schimbările de guvern și miniștrii de externe. În cumpăna acestora trăgea firește — și încă foarte mult — politica internă și externă promovată de fiecare stat în parte cu care România se învecina sau avea, prin sistemul de alianțe cunoscut, legături și relații diplomatice.

În perioada noiembrie 1918 — decembrie 1937 au fost — așa cum spuneam și de miniștrii de externe — foarte multe guverne. Se poate vorbi de 21 de guverne cărora li se adaugă câteva interimare și remanieri.

Nu urmărim în contextul problemei abordate cauzele deselor schimbări de guvern în unele perioade (1918—1921 și 1926—1933), foarte complexe și diferite. O vom face cu un alt prilej. Subliniem aici doar faptul că la Președinția Consiliului de miniștri au fost — din noiembrie 1918 pînă în decembrie 1937 — 13 premieri⁹, dintre care 4 au revenit de câteva ori¹⁰. Titulescu nu se numără printre ei, deși nu au lipsit propunerile, chiar repetate, de a se alcătui un guvern sub președinția sa. El l-ar fi dorit format ca un guvern de uniune națională. Încercările n-au reușit însă, și nu din vina lui.

Guvernele României din perioada amintită au fost, cu două excepții, monocolare. E drept că dispariția unor partide, precum și disocierile intervenite în deceniile trei-patru au favorizat ocuparea unor portofolii și de către membrii altor partide (sau foste partide), decît ale celor pe care le reprezentau premierii, ori nu făceau parte — cazul Titulescu — din nici un partid politic.

Ceea ce mai dorim să subliniem este că nu toate partidele politice burgheze au ajuns și la Președinția Consiliului de Miniștri și nici cele ce au ajuns acolo nu au rămas în egală măsură. Desigur acestea sînt iarăși probleme interne și se cer analizate, de asemenea, într-un alt context. Le amintim totuși și aici pentru un singur motiv: a delimita, în timp, influența partidelor de guvernămînt în relațiile diplomatice ale României. Influența era determinată desigur de un complex de factori, dar și de timpul cît a durat puterea acestora, de timpul guvernării. El se afla de fapt într-o relație directă cu creditul intern și extern pe care îl avea partidul de guvernămînt, de tăria opoziției parlamentare. Partidele de guvernămînt au fost (între anii 1918—1937) cel național-liberal (+ 10 ani), național-țărănesc (+ 4 ani), partidul poporului (aproape 3 ani), naționalist-democrat (Iorga) și agrarian (Argetoianu) (+ 1 an), Blocul parlamentar (+ 3 luni) și conservator democrat (34 de zile). Multe pentru o vreme relativ scurtă.

⁹ I. I. C. Brătianu, General Artur Văitoianu, Alex. Vaida Voievod, General Al. Averescu, Take Ionescu, Barbu Știrbei, Vintilă Brătianu, Iuliu Maniu, G. G. Mironescu, Nicolae Iorga, I. G. Duca, Dr. C. Angelescu, Gh. Tătărăscu.

¹⁰ I. I. C. Brătianu, Iuliu Maniu și Alex. Vaida Voievod de cîte 3 ori fiecare, Alexandru Averescu și G. G. Mironescu de două ori.

Dintre toate partidele amintite, investite cu puterea de a governa, pe plan extern, în general, mai bine primit a fost cel liberal, iar ca ministru de externe, ca reprezentant al României peste hotare s-a bucurat de un prestigiu deosebit, de excepție chiar, Nicolae Titulescu. Formarea unui guvern liberal inspira în apus în multe cercuri politice influente încredere datorată stabilității ce o aducea în general la Președinția Consiliului de miniștri. O stabilitate care, la rindul ei, avea drept suport forța financiar-economică a partidului. N-au lipsit, firește, nici împotriviri și nemulțumiri determinate mai ales de politica economică internă cu implicațiile sale asupra capitalului străin din România, dusă de P.N.L.

Fără îndoială, la sporirea creditului politic al P.N.L. peste hotare, precum și la diminuarea unor divergențe pe temele amintite, au contribuit chiar miniștrii de externe din guvernele liberale: I. I. C. Brătianu, I. G. Duca și N. Titulescu, toți trei apropiați îndeosebi de Franța, țara în care ei se formaseră, locul în care au avut multe prietenii încă din anii studenției, prietenii cultivate, chiar sporite, cel puțin de o parte din ei, și în perioadele următoare. Dintre toți, Titulescu va rămâne mai mult legat de ceea ce a însemnat lumea politică franceză. Acesteia îi va adăuga cu anii lumea europeană, devenind el însuși un mare european, fără a înceta să fie un devotat fiu al poporului român.

Numirea lui Titulescu într-o demnitate sau alta, activitatea desfășurată ca ministru de finanțe, de externe sau ca reprezentant al țării noastre la Liga Națiunilor ori la diverse conferințe, ca președinte a două sesiuni ale Ligii Națiunilor, ca președinte al Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice, au fost toate urmărite de opinia publică din țară și de peste hotare, așa cum în vremea aceea era urmărită doar viața a puțini oameni politici.

Valoarea omului politic Titulescu nu poate fi judecată — și nici nu este — numai după cit loc a ocupat în presa vremii, un loc deosebit, fără îndoială, ci în primul rînd după ce s-a scris despre el și în măsura în care comentariile au fost în consens cu locul ce l-a ocupat și îl ocupă în scara valorilor naționale și universale.

Titulescu, prin tot ceea ce a realizat în timpul vieții sale, s-a impus ca om de știință cu reale contribuții în domeniul dreptului¹¹, ca un strălucit gînditor, om politic și diplomat ce și-a servit țara cu o mare demnitate. Locul său este de frunte în rîndul oamenilor fruntași din timpul său, alăturîndu-se cu vrednicie vrednicilor săi înaintași. A fost și este

¹¹ N. Titulescu, *Cum trebuie să înțelegem educația juridică*. București, 1905; idem, *Curs de drept civil*. București, 1920; idem, *Essai sur une théorie générale des droits éventuels*, Paris, 1907, și București, 1908; idem, *Impărțirea moștenirilor*, București, 1907; idem, *Observațiuni asupra reorganizării facultăților de drept*. București, 1904; idem, *O lecție de deschidere*, în *Curierul judiciar*, 1907, nr. 12; idem, *Program analitic al cursului de drept civil*. Anul I (1905), București, 1905; idem, *Teoria patrimoniului*, București, 1905;

— E. Cernea, *Les débuts de l'activité scientifique de N. Titulescu*. RaH, V, 1966, nr. 3, p. 411—424; G. Geamănu, *Contribuția lui Nicolae Titulescu la dezvoltarea dreptului internațional*, în *Studii și cercetări juridice*, XI, 1966, nr. 2, p. 157—208; V. Al. Georgescu, *Un text inedit al lui Nicolae Titulescu despre cariera sa universitară*, loc. cit., XVII, 1972, nr. 1, p. 165—169; Traian Ionașcu, *Opera de drept civil și de drept internațional a lui Nicolae Titulescu*. Academia Republicii Socialiste România. Discursuri de recepție. Seria nouă, 10. Ed. Acad. 1975; Ion M. Oprea, op. cit., p. 19—47.

un exemplu de totală dăruire pentru împlinirea unor mari idealuri ale poporului român, a unor înalte idealuri umane în general.

Întreaga sa putere creatoare și marea sa inimă au îngăduit lui Titulescu să depășească cadrul obișnuit al unui obișnuit om politic sau — peste hotarele țării — ale unui simplu diplomat. Titulescu a însemnat întâi de toate gândire, o gândire creatoare. A însemnat apoi acțiune, o acțiune și chibzuită și hotărîtă. Izvorul tuturor a fost marea sa putere intelectuală, iar temeiul, dragostea pentru pămîntul și oamenii țării sale, dragostea și respectul pentru universul uman. Mîntea și inima, sau inima și mîntea, ori amîndouă deopotrivă și în aceeași vreme, l-au ajutat pe omul Titulescu să rămînă toată viața un mare om. Este fără îndoială cea mai mare realizare a sa, ce a favorizat și a îngăduit de fapt toate realizările de o viață bogată nu în ani, ci în fapte deosebite, întemeiate toate pe adevăr și dreptate, pe cinste și onestitate.

În persoana lui Nicolae Titulescu calitatea de om politic și diplomat a primit forme noi, deosebite, cele două laturi identificîndu-se. Ca om politic, pe plan intern și extern a creat un sistem propriu detașat mult și în multe probleme de cel al intelectualității burgheze contemporane lui, angajată în viața politică. Ca diplomat a făcut la fel. Titulescu n-a fost — așa cum era în practica vremii — doar un foarte conștiințios purtător de cuvînt al politicii externe românești. Înzestrat cu o memorie puțin obișnuită, cu o putere de a face analize profunde, cu o intuiție extraordinară, simțînd ușor ceea ce în diplomație ades se ascunde, cu puterea de a vedea efectul îndepărtat în timp al unei stări existente sau create atunci, cu o mare promptitudine și abilitate, în toate împrejurările — nu de puține ori dificile —, diplomatul Titulescu era ajutat de omul politic Titulescu, pentru a găsi cele mai bune soluții. Și toate acestea fără a-și depăși atribuțiile, dar și fără a îngădui încălcarea lor din partea cuiva.

Secretul succeselor sale își are izvorul în cunoașterea realităților lumii contemporane, în realismul măsurilor preconizate, în marea sa omenie, în dreptatea cauzelor susținute de el, în tăria argumentelor și frumusețea cuvintelor sale. Pledoariile lui sînt deopotrivă autentice documente istorice și dovezi ale unei elocințe neegalate pe plan european de mulți oameni politici.

Drumul ales în viață l-a favorizat și l-a ajutat de asemenea mult. Elev (la Craiova), și student (la Paris) unde primește o temeinică pregătire, profesor de drept la Universitățile din Iași și București, om de știință în același timp, cu o deschidere largă spre problemele actuale, mai întâi ale țării sale, se impune cu ușurință în viața științifică și în cea politică. A fost preocupat de modernizarea învățămîntului superior juridic, de schimbări în instituția dreptului în general în țara noastră, de raporturile social-economice existente în lumea satelor.

Intrat în viața politică, o cunoaște la început prin intermediul Parlamentului. Ca ministru de finanțe apoi o cunoaște mai bine și o vrea mai bună. Dovadă — una din dovezi — reforma financiară din 1921 concepută și pregătită de Titulescu. Elementul nou, pozitiv, era în esență stabilirea impozitului pe categorii de venituri¹².

¹² N. Titulescu, *Reforma financiară*, București, 1921.

Activitatea diplomatică începînd cu anul 1920, cînd participă la Conferința de pace de la Paris, l-a găsit pe Titulescu deplin familiarizat cu problemele interne ale țării. Un lucru deosebit de important pentru întreaga sa activitate desfășurată atunci și în anii următori peste hotarele țării.

Titulescu a apărut punctele de vedere ale țării noastre în problema obligațiilor de răscumpărare impuse României prin Tratatul de pace, problema reparațiilor¹³, precum și aceea a optanților unguri¹⁴. De fapt a fost chiar el inițiatorul principalelor poziții românești în toate problemele amintite.

Eforturile diplomatice ale lui Nicolae Titulescu au fost îndreptate apoi spre menținerea integrității teritoriale a țării, pentru stabilirea și întreținerea unor relații politice bune cu toate statele vecine, pentru întărirea Micii Înțelegeri și transformarea ei într-un organism unitar și puternic capabil să se opună politicii de revizuire a sistemului de la Versailles, pentru Înțelegerea Balcanică și în general pentru întărirea și consolidarea legăturilor cu toate statele din blocul antirevizionist¹⁵.

Titulescu a militat ca țara sa să aibă relații prietenești în toate cele patru puncte cardinale, cu vecinii în primul rînd, fără să considere un impediment în calea realizării acestora nici trecutul, nici forma orînduirii politice ce putea să deosebească o țară de alta. În acest context se încadrează restabilirea relațiilor diplomatice dintre România și Uniunea Sovietică, ca un prim pas spre normalizarea raporturilor dintre cele două state. A fost apoi Titulescu adeptul întăririi forțelor regionale, socotindu-le ca părți dintr-un întreg ce se numea Societatea Națiunilor. Toate aveau menirea ca, prin pace generală, să asigure pacea, libertatea și integritatea poporului și statului român, a tuturor popoarelor. Titulescu a fost prin acțiunile sale alături de forțele ce au dorit pacea și au luptat pentru menținerea ei. Și aceasta pentru că Titulescu și-a iubit țara și oamenii de pretutindeni. Întreaga lui activitate diplomatică a fost un dialog, un dialog de o mare și strălucită elocință purtat pentru recunoașterea dreptului la o viață liberă și demnă a poporului român, a tuturor popoarelor. Titulescu era unul din purtătorii de cuvînt, în anii interbelici peste hotarele țării, ai dreptății și păcii dorite dintotdeauna de poporul român¹⁶.

¹³ Cf. E. Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919—1932)*, Ed. Junimea, Iași, 1976.

¹⁴ N. Titulescu, *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de la Transylvanie devant la Société des Nations*, Paris, 1924; C. D. Cutcutache, *Un mare conflict internațional: optanții unguri din Transilvania și Reforma agrară din România*, Prefață de N. Titulescu, București, 1931.

¹⁵ Petre Bărbulescu, *România și Societatea Națiunilor, 1929—1939. Momente și semnificații*, Ed. politică, București, 1975; P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Les débuts de l'activité de la Roumanie à la Ligue des Nations. Contribution de la mission diplomatique de la Roumanie à Genève*, în *RevRHist*, IX, 1970, nr. 1, p. 107—123; Eliza Campus, *Din politica externă a României, 1913—1947*, Ed. Politică, București, 1980, p. 182—417; idem, *Înțelegerea Balcanică*, București, Editura Academiei, 1972; idem, *Mica Înțelegere*, Editura științifică, București, 1968; Gh. Matei, *O traiectorie luminoasă pe cerul Genevei*, în *Magazin istoric*, VIII, 1974, nr. 2, p. 52—56.

¹⁶ N. Titulescu, *Discursuri*, Ed. științifică, 1967; idem, *Documente diplomatice*, Ed. politică, București, 1967.

Titulescu a continuat buna tradiție ridicată pe înalte trepte de înaintașii săi Nicolae Bălcescu, Cezar Boliac, Mihail Kogălniceanu, C. A. Rosetti și mulți alții. Valențe noi au primit și primesc în zilele noastre eforturile poporului român, aspirațiile sale pentru pace, prin acțiunile de politică externă desfășurate de Partidul Comunist Român, de secretarul său general și președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Este o continuare pe plan superior, o politică de angajare fermă, pe calea menținerii și consolidării păcii în lume. Glasul României contemporane, ridicat în apărarea păcii, este auzit azi pretutindeni. Este auzit, ascultat și respectat. El se alătură voinței hotărâte a popoarelor de a trăi în pace și libertate.

Omagiul adus lui Nicolae Titulescu la împlinirea a 100 de ani de la naștere este un omagiu adus păcii, libertății și dreptății umane, toate deziderate scumpe lui. Omagiul se înscrie într-un vechi, chiar străvechi obicei al poporului român, de a cinsti oamenii și faptele lor atunci când ei au slujit și faptele lor au fost puse în slujba unor înalte idealuri. Au fost și vor fi cinstiți și cinstite oricând au trăit oamenii și oricând s-au petrecut faptele lor demne de cinstire pentru că poporul român cinstește și omagiază tot ce a fost purtător de progres în istoria noastră trecută, și deopotrivă în istoria universală.

Nicolae Titulescu, om politic și diplomat român cu o largă viziune europeană, care și-a consacrat întreaga sa viață împlinirii și apărării unor nobile idealuri, se numără printre acei oameni — ai țării noastre și ai lumii — ce au lăsat posterității, prin tot ce au făcut, o frumoasă operă — scrisă și nescrisă, cuprinsă în cărți și în afara lor — plină de învățăminte pentru generațiile de azi și de mâine, și de aceea i se cuvine autorului ei, acum, la aniversarea centenarului nașterii sale, dar nu numai acum, o deplină cinstire.

MARCEL ȘTIRBAN

HOMAGE TO THE GREAT ROMANIAN POLITICIAN AND DIPLOMAT NICOLAE TITULESCU

(Abstract)

There is a tradition with the Romanian people to celebrate those men that served lofty ideals. Among them, Nicolae Titulescu holds a prominent place.

Politician and diplomat with an European outlook he dedicated his whole life to defend and carry out high ideals. The works he left to the succeeding generations are impressive. He is lineally descended from the outstanding Romanian diplomats of the 19th century and the most celebrated diplomats of his time. He was and he still is an exemple of devotion to the accomplishment of the Romanian people's great ideals and to the achievement of the dreams and aspirations of the whole humanity.

Nicolae Titulescu surpassed the limits of a commonly met politician and diplomat. Taking into consideration his thought and political actions as well as the length of his career, no other Romanian politician and diplomat could outshine Nicolae Titulescu in the period between the wars.

Titulescu brought his contribution to the solution of issues of home and foreign policy as a Minister for Finance (1917—1918, 1920—1921), as a Minister for

Foreign Affairs (1927—1928, 1932—1936), as a representative of our country in London, or at the League of the Nations, and at different international conferences.

Wherever he was, he was an active presence. Titulescu meant, first of all, a creative thinking, and then a wise and resolute action. The source of all these was to be found in his intellectual power, and their reason, in his infinite love for his country and mankind in general.

To celebrate Nicolae Titulescu, a fervent partisan of the harmony between the peoples of the world, means, at the same time, to build a bridge between his creed and the principles that represent the basis of the Socialist Romania's foreign policy.